

PROMETEIY VA GILGAMESH AFSONALARIDA QAHRAMONLIK VA AZOB-UQUBAT MOTIVI

Yusufjonova Diyoraxon Orifjon qizi

1-kurs 25.178-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada N. A. Kun tomonidan to'plangan qadimgi yunon afsonasi Prometey va qadimgi Shumer-Bobil eposi Gilgamesh afsonasidagi qahramonlik va azob-uqubat motivlari qiyosiy tahlil qilinadi. Ikki sivilizatsiyaga mansub ushbu asarlar qiyosida insoniyat fikrlaridagi umumiy manaviy-falsafiy qatlam ochib beriladi.

Annotation: This article presents a comparative analysis of the motifs of heroism and suffering in the ancient Greek myth of Prometheus, as collected by N. A. Kun, and the ancient Sumerian-Babylonian epic of Gilgamesh. Through comparing these two works from different civilizations, the study reveals a shared spiritual and philosophical layer in human thought.

Kalit sozlar: Prometey, Gilgamesh, qahramonlik, azob-uqubat, mif, afsona, qiyosiy tahlil.

Insoniyat tarixida mifologiya nafaqat qadimgi odamlarning dunyoni anglash tarzi, balki ularning umid, qo'rquv va qadriyatlarini ifodalovchi eng dastlabki badiiy tafakkur shaklidir. Turli xalqlarning afsonalari, garchi geografik jihatdan bir-biridan uzoq bo'lsa-da, ko'pincha o'xshash mavzularni, ya'ni qahramonlik, fidoyilik, azob-uqubat va insonning oliy kuchlarga qarshi kurashini qamrab oladi. Aynan shu nuqtai nazardan qadimgi yunon afsonasidagi Prometey obrazi va qadimgi Shumer-Bobil epik qahramoni Gilgamesh bir-biri bilan qiyosiy o'rganishga munosib mavzular hisoblanadi. N. A. Kun o'zining "Qadimgi afsona va rivoyatlar" kitobida yunon mifologiyasining boy qatlamlarini yig'ib, ularni o'quvchiga tushunarli tarzda taqdim etgan [1, B.5]. Prometey afsonasi shu kitobda alohida o'rin tutadi va unda titanlar avlodidan chiqqan bir qahramonning odamlarga bo'lgan cheksiz muhabbati hamda buning evaziga tortgan dahshatli azob-uqubatlari tasvirlanadi. Gilgamesh eposi esa insoniyatning eng qadimgi yozma yodgorliklaridan biri sifatida qahramonlik va o'lim muammosini ko'taradi.

Prometey yunon mifologiyasida insonga eng katta sovg'ani, ya'ni olovni bergan titan hisoblanadi. N. A. Kunning yozishicha, Prometey Zevs irodasiga qarshi borib, xudolarning muqaddas olovini o'g'irlab, uni odamlarga ulashadi [2, B.16]. Bu harakat shunchaki jismoniy bir harakatdan ko'ra kengroq ma'noga ega: Prometey orqali inson zoti madaniyat va bilim nuri bilan tanishadi, tabiat va qorong'ulik ustidan g'alaba qozonishga intiladi. Lekin bu qahramon harakat uchun ulkan jazo to'laydi: u qoya boshiga zanjirlanib, har kuni burgut tomonidan jigarini cho'qilatadi, tun bo'yi jigar tiklanadi va azob qaytadan

boshlanadi. Prometeyning azob-uqubati tasodifiy emas. U o'z tanlovining narxini to'liq anglagan holda bu yo'lni tanlaganini afsona aniq ko'rsatadi [2, B.17]. Oldindan biluvchi, ya'ni Prometey nomining o'zi "avvaldan biluvchi" degan ma'noni anglatadi, bu titan o'z taqdirini ko'ra turib, odamlarga xizmat qilishni afzal biladi. Bu chin ma'nodagi qahramonlik: nafaqat jismoniy jasurlik, balki ma'naviy fidoyilik. Afsonaning bu qirrasida N. A. Kun insonning erkinligi uchun kurash g'oyasini ham ilgari suradi. Prometey Zevs hokimiyatini e'tirof etmaydi va o'z irodasidan hech qachon qaytmasligini bildiradi. Bu so'zlar nafaqat mifologik qahramonning qarori, balki umuminsoniy isyon va g'ururning badiiy ifodasi hisoblanadi [3, B.19]. Gilgamesh eposi insoniyatning o'lim va abadiyat haqidagi dastlabki buyuk falsafiy so'rashlaridan biridir. Gilgamesh Uruk shahrining qudratli podshohi, yarim xudo, yarim insondir. U dastlab manmanlik va zo'ravonligi bilan tanilsa-da, do'sti Enkidu bilan tanishgach, uning ichida insoniy hislar, ya'ni do'stlik, sevgi va mas'uliyat uyg'onadi. Enkiduning o'limi Gilgameshni shunchaki g'amga emas, balki dunyoqarashning tubdan o'zgarishiga olib keladi.

Do'stining o'limidan so'ng Gilgamesh abadiyat siriga ega bo'lmoq uchun uzoq va og'ir safarga chiqadi. U dengizlar, tog'lar va o'lim daryosini kesib o'tadi. Bu sayohat uning qahramonlik yo'lidir. Ammo nihoyat Gilgamesh abadiylik o'tini topganda, uni ilon o'g'irlab ketadi va u bo'sh qo'l qaytadi [4, B.47]. Bu yerda epos o'quvchiga qattiq haqiqatni aytadi: o'lim oldida hatto qahramonlar ham ojizdir. Gilgameshning azob-uqubati Prometeynikiga o'xshash: u ham o'z intilishi uchun ulkan yo'qotishlar kechiradi. Prometey va Gilgamesh obrazlarida bir necha umumiy jihat ko'zga tashlanadi. Avvalo, ikkalasi ham oliy kuchlar bilan, ya'ni ilohlar yoki taqdir bilan to'qnashadi va bu to'qnashuvda jismoniy jihatdan mag'lubiyatga uchraydi, lekin ma'naviy jihatdan yengilmaydi. Ikkinchi tomondan, ikkalasi ham insoniyat uchun ulkan ma'no tashuvchi qahramonlardir: Prometey odamlarga olov va madaniyatni bersa, Gilgamesh o'z sayohati orqali insonning chegaralarini sinab ko'radi va hayotni to'liq yashash g'oyasiga keladi [4 B.112]. Biroq ikki afsona o'rtasida muhim farqlar ham mavjud. Prometey jamoaviy, ya'ni butun insoniyat nomidan harakat qiladi va azobini ongli ravishda qabul qiladi. Gilgamesh esa dastlab shaxsiy fojia, do'stining o'limi bilan boshlanadi va keyin bu fojia umumbashariy savollarga olib keladi. Prometey qahramonligi avvaldan rejalashtirilgan fidoyilik bo'lsa, Gilgameshniki hayot zarbasidan so'ng shakllangan manaviy pishiqlikdir.

Shuningdek, Prometey afsonasida qahramonning g'ururligi va ilohiy hokimiyatga muvofiqsizligi markaziy o'rinda tursa, Gilgamesh eposi oxirida qahramonning taslimiyati emas, balki hayotni qadrlash g'oyasi ustuvor bo'ladi. Mehmonxona egasi Siduri Gilgameshga odamlar uchun o'lim ajratilgan, xudolar esa hayot zavqini o'z qo'llarida saqlaganini tushuntiradi [5, B.44]. Bu fikr Gilgamesh eposining falsafiy yakunini belgilaydi.

Prometey va Gilgamesh ikkala obraz insoniyat mifologik tafakkurining eng yuksak namunalari hisoblanadi. Ularning har birida qahramonlik nafaqat jismoniy kuch yoki g'alaba sifatida emas, balki azob-uqubat, iztirob va ma'naviy chidamlilik sifatida talqin etiladi. Bunday yondashuv ikki qadimgi sivilizatsiya, ya'ni yunon va Shumer-Bobil mifologiyasining o'zaro yaqinligini ko'rsatadi. Inson o'zini anglashi, o'lim va abadiyat haqida o'ylashi, ilohiy kuchlar bilan kurashishi kabi mavzular zamona va makonga bog'liq bo'lmagan umumbashariy savollardir. Aynan shuning uchun ham bu afsonalar bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kun N. A. Qadimgi afsona va rivoyatlar. Toshkent: O'qituvchi, 1979.
2. Gilgamesh haqida doston (qadimgi Shumer-Bobil eposi). Tarjima va izohlar bilan. Toshkent: Fan, 1985.
3. Neyhardt A. A. Mif va afsona: adabiy tahlil. Moskva: Nauka,
4. Qo'ldoshev O. Jahon adabiyoti: darslik. Toshkent: O'qituvchi, 2005.
5. Ibrohimov N. Qadimgi dunyo adabiyoti: qo'llanma. Toshkent: TDPU nashri, 2010